

QÜESTIÓ INTRODUCTÒRIA: AMB LLULL TOT S'HI VAL?

L'aplec de textos que presento en forma de llibre conté escrits dispersos que, per circumstàncies diverses, he anat redactant, esmenant i refonent al llarg dels darrers quinze anys. No em puc considerar un estudiós lul·lista perquè no he publicat cap treball amb un cert gruix centrat en l'obra de Llull. De moment, tampoc em puc presentar com un convençut seguidor i un resolut propagador del pensament lul·lià. M'he de justificar, doncs, pel meu atreviment.

Al marge de lectures escadusseres, el meu primer contacte, més o menys seriós, amb l'obra de Llull fou l'edició i presentació de dos grans poemes seus, *Lo desconbort* i *Cant de Ramon*.¹ Fins llavors havia traduït textos de grans pensadors medievals —Pere Abelard, Ricard de Sant Víctor, Tomàs d'Aquino, Mestre Eckhart, Joan Duns Escot, Guillem d'Ockham—. Llevat dels sermons i tractats d'Eckhart i de Ricard de Sant Víctor, tots els altres textos havien estat pensats i escrits, dins el marc de l'escolàstica, és a dir, llurs autors havien llegit, havien interpretat i havien discutit les obres que la tradició els presentava com *auctoritates* fonamentals. Bàsicament, eren la Bíblia, Porfiri, Agustí d'Hipona, Boeci i el corpus aristotèlic, que anava apareixent a tongades traduït al llatí. Hom ha dit que el pensament medieval és una mena de «pragmàtica de la lectura»,² un vaivé de paraules entorn d'un text llegit i qüestionat.

¹ RAMON LLULL. *Lo desconbort. Cant de Ramon*. Santa Coloma de Queralt: Obrador Edendum, 2004.

² Alain DE LIBERA. «Pensée médiévale». Dins *Dictionnaire de la philosophie*. París: Encyclopaedia Universalis – Albin Michel, 2000, p. 1056.

En encarar-me amb Llull i mirar d'entendre'l partint del bagatge conceptual que m'havia anat configurant mentre traduïa textos medievals, vaig quedar ben desconcertat. Però què dimonis és l'Art lul·liana? em demanava. El que em semblava innegable era que l'Art lul·liana no tenia gaire a veure amb la imponent *Summa logicae* d'Ockham que acabava d'estudiar per preparar-ne una antologia sumària,³ ni podia ésser considerada, en cap sentit, predecessora de la lògica formal tal com me l'exposava un manual clàssic —el d'Alonzo Church,⁴ per exemple— que fullejava a estones perdudes. Llull no tenia res a veure amb la lògica matemàtica actual, decisivament formal, ni havia estat cap escolàstic, que cerqués estructures lògiques formals. Llull no es formà en cap *schola* universitària, no discutí cap text que fes autoritat, no havia participat en el debat públic de cap *quaestio disputata*. Llull ignorava els seus contemporanis aristotèlics i anava a la seva sense gaire miraments. El llatí que ell emprava s'assemblava al dels escolàstics, però el significat dels termes en divergia, era força peculiar i contenia molts idiomatismes.

Vaig recórrer, doncs, a un manual introductori redactat per dos conspicus lul·listes seculars.⁵ L'ensopidora banalitat del text no em va aclarir res, però vaig aprofitar la informació que m'oferien. Tot seguit vaig inspeccionar tan atentament com vaig poder una publicació extravagant que els lul·listes havien acollit amb gran faramalla,⁶ i vaig començar a sospitar que en el lul·lisme imperant hi havia gat en sac.

La preparació de textos lul·lians per a la col·lecció Traducció de l'Obra Llatina de Ramon Llull, promoguda per l'editorial Obrador Edendum, em va anar obrint els ulls. I si fos errònia l'hermenèutica amb què treballaven el lul·listes que pretenien

³ GUILLEM D'OCKHAM. *Antologia filosòfica*. Intr. i trad. de Josep Batalla. Barcelona: Edicions 62, 2003 (TF 92).

⁴ ALONZO CHURCH. *Introduction to Mathematical Logic*. Princeton: Princeton University Press, 1996.

⁵ ANTHONY BONNER i LOLA BADIA. *Ramon Llull: vida, pensament i obra literària*. Barcelona: Empúries, 1988.

⁶ JOSEP M. RUIZ SIMON. *L'Art de Ramon Llull i la teoria escolàstica de la ciència*. Barcelona: Quaderns Crema, 1999.

imposar una manera secular d'entendre Llull? —vaig tenir finalment la gosadia de demanar-me—. I ben aviat em va semblar que anaven errats de mig a mig. Em semblava evident que calia abandonar la idea que Llull havia estat un gran lògic i un competent epistemòleg medieval —precursor de la lògica moderna i de totes les possibles tecnologies de la informació i la comunicació— i que havíem de considerar-lo un simple laic que, havent patit un profund sotrac anímic que li havia capgirat la vida —això és, l'havia «convertit»,⁷ es proposà d'elaborar una visió teològica del món que li permetés donar raó de tot: del món percebut pels sentits, de l'experiència interior i del contingut de la fe cristiana. I això és, al meu parer, l'Art lul·liana, ni més ni menys: una manera medieval, racionalment cristiana, d'entendre el món.

La meva interpretació —fonamentada en idees de destacats lul·listes, com és ara Fernando Domínguez Reboiras, Jordi Gayà, Mark D. Johnston i Charles Lohr— topà frontalment amb la que sostenien els «lul·listes seculars» —un grup clos, força compacte, fatu a més no poder i amb molt poca o inexistent preparació en filosofia medieval i lògica actual—, encapçalats per Anthony Bonner i Lola Badia, compost per Albert Soler, Josep M. Ruiz Simon i Joan Santanach, i també acceptat, cal suposar-ho, per les diverses menes de «lolistes» —o «loletes», segons la taxonomia cultural de Salvador Oliva—. ⁸

Si de cas, em semblava que era possible de relacionar l'obra de Llull amb assaigs recents de teologia filosòfica que provenien de medis acadèmics influïts per algun corrent de filosofia analítica. Però, només sentir el mot «teologia», els lul·listes seculars s'enravenaren, proscrigueren la meua proposta de revisar la interpretació de Llull i se'm tragueren del davant: «Això d'interpretar l'obra de Llull com una teologia, els *seculars* fa temps que ho tenim superat», em va engaltar Lola Badia.

D'aquesta resposta prové l'expressió «lul·lisme secular», que empro per designar els lul·listes que sostenen que l'Art

⁷ Cf. infra, p. 137-140.

⁸ SALVADOR OLIVA. *Epístoles a Josep Carner*. Barcelona: Quaderns Crema, 2017, p. 55-56.

lul·liana és un sistema lògic i una epistemologia plenament consistents —fins i tot superiors a l'Òrganon aristotèlic—, vàlid al marge dels neguits cristians de Llull.⁹ Tanmateix, sorprèn que cap representant del lul·lisme secular no hagi publicat res d'interessant sobre filosofia o teologia medievals, no hagi editat, traduït o estudiat cap text de lògica medieval, no hagi fet cap recerca en història de la ciència medieval, ni hagi treballat en cap branca de l'actual lògica formal.

No és pas inversemblant, doncs, que aquest «autisme» intel·lectual que els caracteritza pugui ésser un inquietant indici que una de les condicions necessàries per a sostenir que Llull és l'inventor d'un «artefacte lògic», superior a la lògica aristotèlica, sigui el desconeixement de la lògica medieval i la incompetència en lògica formal actual.

Des de llavors, empès pels esdeveniments, he anat endurint la meva crítica en petits escrits circumstancials i en algun altre text, d'aparença més o menys acadèmica que, també circumstancialment, em demanaven d'escriure. No cal dir que *Studia Lulliana* no acceptà l'article que els vaig presentar. La revista *Comprendre* de la Universitat Ramon Llull també el refusà, no pas perquè estiguessin en desacord amb allò que hi deia —em van fer saber—, sinó perquè no es volien enemistar amb cap lul·lista secular. Tot un exemple d'honestedat i de coratge intel·lectuals, oi? Suposo que Bernat Puigobella evità que la revista digital *Nívol* mantingués cap polèmica lul·liana perquè estava segur que no interessava ningú o perquè creia que calia protegir la compromesa reputació intel·lectual del comissari de l'Any Llull a punt de començar. El diari *Ara*, sempre tan procliu al ditirambe lul·lià, respongué amb un mutisme espès a la meva petició de crítica. El magazine cultural *Sonograma* és negà a publicar l'article sobre Llull que m'havien demanat per commemorar l'Any Llull, no pas perquè contingués falsedats o fos injustificable allò que hi deia —em van dir—, sinó perquè els semblava irrespectuos i, doncs, inadequat. Del meu estira-i-arronsa amb Francesc Torralba —mel·lifu director de *Qüestions de vida cristiana*— sobre un article que ell em demanà, prefereixo no dir-ne res.

⁹ Cf. infra p. 97-120 on es critica aquesta tesi inversemblant.

Però vet aquí que el mentor del lul·lisme secular, Anthony Bonner, no es pogué aguantar més quan veié que algú s'havia atrevit a qüestionar —on s'és vist!— el «Llull intel·lectualment potent» que ell s'havia empatollat. Tot esverat, es demanà enfellonit, talment un aïrat profeta de la deessa Secularitat, per què feia tanta por la «potent» lògica lul·liana. Doncs, que se sàpiga —caldria respondre-li— a ningú no li fa por una lògica potent. Senzillament, hauríem de reconèixer que, si en Llull hi ha cap lògica «potent», aquesta és d'ordre «espiritual»,¹⁰ la qual cosa impedeix de concedir-li cap lloc destacat en la lògica occidental que va d'Aristòtil a Frege.

Posats a tenir por, només n'hauríem de tenir de la inanitat dels lul·listes seculars entestats a fer-nos creure que la part més consistent de l'obra lul·liana és la lògica i l'epistemologia, que és la que ells esbomben. Pagats de si mateixos, ens aconsellen de reprimir la simpatia per l'arrel religiosa de Llull —una simpatia que Bonner, amb *yankee* displicència, qualifica de «devocional»— perquè és la que ha donat lloc a la imatge «més simple (i ximple)» de Llull.¹¹ Bonner ens adverteix que la comprensió religiosa de Llull, vigent mig segle enrere, ens dugué a una simple ximpleria col·lectiva —pretesament superada gràcies al lúcid guiatge secular d'ell i dels seus prosèlits—. Ens convé de reconèixer —ens ve a dir Bonner— que un cop tothom s'hagi alliberat del tuf «devocional» lul·lià, el lul·lisme secular, fredament logicomatemàtic, ens emmenarà de dret a la nítida racionalitat.

Tot plegat em fa sospitar que la secularitat d'alguns lul·listes comença a fer ferum de petulància resclosida.

D'altra banda, a resultes del desgavell actual, afavorit, sens dubte, per la interpretació imposada pels lul·listes seculars, s'ha anat estenent pertot arreu, sobretot arran de l'Any Llull, la

¹⁰ Mark D. JOHNSTON. *The Spiritual Logic of Ramon Llull*. Oxford: Clarendon, 1987.

¹¹ Cf. Anthony BONNER. «Qui té por de Ramon Llull?» SL 54 (2014), p. 90.

creença banal que Llull és polifacètic. «Hi ha moltes interpretacions possibles al món de Llull», sosté Vicenç Villatoro,¹² però no ens diu pas quines són possibles ni per què ho són, i encara menys ens diu si n'hi ha cap d'improbable —d'impossible, tal volta— i per què ho és. Hom té la impressió que avui dia, parlant de Llull, com més grossa la diguis més aprovació trobaràs, perquè repetiràs allò que tothom vol sentir: que Llull fou un geni «immens i inesgotable».¹³

El Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, si fos realment crític i no sols fútilment contemporani, s'hauria de demanar si valia la pena convidar l'artista conceptual Peter Weibel perquè afirmés impertèrrit que, «de forma intuïtiva, Llull va crear un mètode algorítmic amb regles deductives a partir d'axiomes, un mètode que va ser una primera temptativa d'emprar mitjans lògics per produir saber».¹⁴ No crec pas que ningú pugui negar a Weibel el dret de fer una *performance* dadaïsta durant la impecable aixecada de camisa que fou l'exposició *La màquina de pensar: Ramon Llull i l'Ars combinatoria*, on tot hi era inapropiadament ben posat. Allò que no veig tan clar és que Weibel pogués dir rucades metalògiques sense deixar entreveure que només volia espantarrar un auditori provincial.

Per tot plegat, crec que l'anglicisme *lull* («a pacified or stupefied condition», segons el diccionari),¹⁵ incorporat al vocabulari lul·lista català ens podria anar bé per a distingir entre el personatge històric de Ramon Llull i la imatge que cadascú se'n vulgui fer d'acord amb els seves dèries patriòtiques o culturals. Un *lull* designaria una icona, personal o col·lectiva, vagament inspirada en Llull, en què tothom té tot el dret de trobar el recer que necessita per a apaivagar-se i esbalair-se.

¹² Vicenç VILLATORO. «A la llum de Llull». Dins *Ramon Llull i l'Ars combinatoria*. Centre de Cultura Contemporània. Barcelona: 2016, p. 7.

¹³ L'estirabot és de Daniel ROMANÍ. «Ramon Llull, immens i inesgotable». *Ara* (23-04-2013), p. 4-5. Cf. infra, p. 89-90.

¹⁴ Peter WEIBEL. «Ramon Llull i la revolució digital». Dins *Ramon Llull i l'Ars combinatoria*. (cit. nota 12), p. 9.

¹⁵ Sobre el significat català que dono al mot anglès *lull*, cf. infra, p. 181-183.

Quant a mi, em sap greu que el personatge Ramon Llull —corprenedor i torbador alhora— hagi esdevingut avui dia un munt de *lulls* inconsistents que tothom fa servir per allò que li abelleix. Mai no he negat que, a l'hora d'interpretar Llull, la secularitat pugui generar un legítim agnosticisme que es proposi de valorar l'obra lul·liana de manera distant i respectuosa, culta i rigorosa. Ara bé, en mans d'entabanadors desinformatos, de mestretites universitaris i de doctors *dedecoris causa*, la secularitat també pot acabar convertint Llull en un *lull* increïble, un fantasmagòric titella intel·lectual, un incombustible ninot nacional, una inconsistent icona nostrada sobre la qual tothom pot projectar allò que s'enfarfolla —per exemple, una màquina de pensar, una lògica més potent que l'aristotèlica o una prefiguració medieval de totes les recents tecnologies digitals de la informació i la comunicació—.

Però, rumiem-hi: amb Llull tot s'hi val? Ens n'hauríem d'encertir!

Puc haver redactat algun paràgraf pamfletari, però reivindico no haver escrit cap libel. No he desqualificat ningú infamant-lo. Em puc haver servit d'un estil aspre que irriti algú, però no faig dir a ningú res que ell no hagi dit, no tergiverso cap parer —ho intento, si més no!—, no difamo, no denigro ni «insulto» ningú —a tot estirar, només voldria «haver saltironat» entre els mots d'algú—¹⁶. Em limito a remarcar amb una certa acritud allò que em sembla erroni i ho critico de valent. Res més.

Un aplec de textos escrits en temps diversos i en situacions i amb finalitats diferents comporta inevitablement repeticions perquè hi ha temes, idees i citacions que tornen i retornen a la ment una vegada i una altra. He mirat d'eliminar-les, però no me n'he sortit perquè un mateix paràgraf, repetit gairebé textualment en un altre context, té un funció diferent i insubstituïble, si més no per a mi que l'he escrit.

¹⁶ Aquest és el significat primari del verb llatí *insulto*; cf. VIRGILI. *Georgicon*, 4,10-11 (FBM 150,163-164): *oues insultent floribus*, «que les ovelles saltin entre les flors», traduï Miquel Dolç.